

منع کار کودک در چارچوب مقاله نامه شماره ۱۸۲ سازمان بین المللی کار و حقوق کار افغانستان و ایران

عبداللطیف امیری^۱، روح اله رحیمی^۲، علی فقیه حبیبی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۱۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۲۴

چکیده

این مقاله با روش توصیفی - تحلیلی و با مطالعه مقاله نامه ۱۸۲ سازمان بین المللی کار و قوانین ایران و افغانستان و با هدف بیان منع کار کودک در اسناد فوق در پی ارائه پاسخ به این پرسش انجام شده که منع کار کودک در مقاله نامه ۱۸۲ و حقوق کار افغانستان و ایران چگونه قابل تبیین است؟ یافته ها و فرضیه اصلی پژوهش بیانگر آنست که سازمان بین المللی کار در مقاله نامه ۱۸۲ مصادیقی از بدترین اشکال کار کودک مانند: استخدام اجباری کودک در مخاصمات مسلحانه، استفاده از کودک برای روسپی گری، تهیه تصاویر مستهجن، به بردگی کشیدن کودکان، فروش و قاچاق آنها، تولید و قاچاق مواد مخدر توسط کودکان و توظیف آنها به کارهای که برای صحت آنها مضر است را معرفی و دولت های عضو را برای منع و محو کار کودک ملزم نموده است. موضوع کار کودک در اصول ۴۹ و ۴۳ الی ۴۶ قانون اساسی، مواد ۱۳، ۳۱، ۱۲۰ و ۱۲۱ قانون کار افغانستان، و در اصول ۳، ۲۱، ۲۹، ۳۰ و ۴۳ قانون اساسی و مواد ۷۹ الی ۸۴ و مواد ۶، ۱۷۲ و ۱۷۶ قانون کار ایران نیز مورد توجه قرار گرفته است. با وجود تصویب قوانین زیادی هنوز هر دو کشور از معضل کار کودک رنج می برند، اما این چالش در افغانستان به نسبت جنگ ها و بحران اقتصادی و نبود قوانین منسجم تر بیشتر به چشم می خورد و کودکان زیادی در سنین بسیار پایین سرگرم کار بوده و در وضعیت بدی به سر می برند.

واژگان کلیدی: کار کودک؛ بدترین اشکال کار کودک؛ مقاله نامه ۱۸۲؛ حقوق کار افغانستان؛ حقوق کار ایران؛ منع کار کودک.

۱. دانشجوی دکتری حقوق عمومی، گروه حقوق، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲. گروه حقوق، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

raimi.mehr48@yahoo.com

۳. گروه حقوق، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۱- مقدمه

ریشه کنی مؤثر تمام گونه های کار کودک به عنوان یکی از با اهمیت ترین حقوق بنیادین کار شناخته می شود. این اصطلاح به معنی کار کودکانی است که سن آنها پایین تر از سن قانونی باشد. بر اساس مقاله نامه های شماره ۱۳۸ و ۱۸۲ سازمان بین المللی کار و کنوانسیون حقوق کودک، سن ۱۸ سالگی، خط تقسیم کننده کودک و بزرگسالی است. استفاده از کودکان در زمینه هایی مانند تولید و قاچاق مواد مخدر، فحشا، کار اجباری، بردگی و مشاغلی که سلامتی، ایمنی و اخلاق آنها را به خطر بیندازد، از جمله مصادیق بدترین گونه های کار کودک شناخته می شوند. جای شکی نیست که با فدا کردن استعدادهای جوانها، ظرفیت های رشد و توسعه یک ملت نیز نابود خواهد شد (پورجعفر، ۱۳۸۹: ۸۲-۸۱).

کنفرانس عمومی سازمان بین المللی کار در سال ۱۹۹۹ میلادی مقاله نامه ممنوعیت کار کودک و اقدام فوری برای محو بدترین اشکال آن را به تصویب رساند. این مقاله نامه از کشورهای عضو می خواهد در زمینه توسعه اقتصادی و اجتماعی به مشارکت بین المللی بپردازند، فقر را ریشه کن کرده و آموزش همگانی را تحقق بخشند. برخی از مواد مندرج در مقاله نامه شماره ۱۸۲ قرار زیر می باشد:

در ماده ۱ مقاله نامه ۱۸۲ سازمان بین المللی کار تصریح شده است که هر عضوی که به این مقاله نامه پیوسته است باید معیارها و اقدامات فوری و مؤثری را برای منع و حذف بدترین شکل کار کودکان اتخاذ نمایند.

طبق ماده ۲ این مقاله نامه منظور از کودک کلیه افراد زیر ۱۸ سال می باشند (خوش کار، عباسی، ۱۳۹۳: ۹۱-۹۰؛ جعفرپور، ۱۳۸۹: ۱۴۸-۱۴۷). هر دو کشور افغانستان و ایران به مقاله نامه شماره ۱۸۲ سازمان بین المللی کار پیوسته اند. همچنین در قوانین افغانستان و ایران نیز موضوع مزبور به رسمیت شناخته شده و مورد تأکید قرار گرفته است.

در بند ۳ اصل ۴۹ قانون اساسی افغانستان آمده است: «تحمیل کار بر اطفال جواز ندارد.» و در قانون کار سال ۱۳۸۷ افغانستان مقررات زیادی راجع به شرایط کار کودکان و نوجوانان و ممنوعیت کار کودکان پیش بینی شده است. در ماده ۱۳ این قانون چنین آمده است: «برای کارکنان در عرصه کارهای ثقیله اکمال سن ۱۸ و در کارهای خفیفه اکمال سن ۱۵ سال تمام الزامی است.» و همچنین مطابق بند ۴ ماده ۱۳ قانون کار سال ۱۳۸۷ افغانستان: «توظیف نوجوانانی دارای سن کمتر از ۱۸ سال در کارهای مضر صحت که خطر عدم رشد فیزیکی یا معلولیت در آن متصور باشد، ممنوع است. افغانستان به مقاله نامه شماره ۱۸۲ ممنوعیت کار کودکان سازمان بین المللی کار پیوسته و در قوانین موضوعه به مسئله منع کار کودک نیز پرداخته است. اما در عمل، در کشور افغانستان کودکان کار زیادی وجود دارند که با سن بسیار پایین به کارهایی گوناگونی از جمله کارهای جاده ای و دستفروشی و ... مشغول هستند.

در قانون ایران ضمن اشاره کرامت انسان به عنوان یکی از پایه های نظام جمهوری اسلامی ایران، در بندهای ۳ و ۱۲ اصل سوم، فراهم کردن آموزش رایگان را برای همه در تمام سطوح و رشد اقتصاد عادلانه بر طبق ضوابط اسلامی برای ایجاد رفاه و رفع فقر و بر طرف کردن هر نوع محرومیت مخصوصاً در زمینه کار و تغذیه و مسکن را از جمله مکلفیت های دولت دانسته است. و در اصول ۲۱، ۲۹ و ۴۳ نیز دولت را موظف دانسته تا کودکان بی سرپرست را حمایت کند، همچنین بهره کشی از آنها را ممنوع اعلام نموده است. در قانون کار ۱۳۶۹ ایران نیز در مواد ۷۹ تا ۸۴ مقرراتی راجع به شرایط کار کودکان و نوجوانان و حداقل سن کار، پیش بینی شده است (رستمی و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۹-۳۸). ایران به مقاله نامه شماره ۱۸۲ سازمان بین المللی کار پیوسته و آیین نامه اجرای آن در سال ۱۳۸۲ ابلاغ شده است. براین اساس

هرگونه بهره‌کشی و سوء استفاده از کودکان با مقررات تنبیهی رو به روست (رحمانی، ۱۳۹۹: ۵۱). از اینکه نظام حقوقی ایران در زمینه حقوق کودکان و یا منع بدترین گونه‌های کار کودک، سازگاری بیشتری با موازین بین‌المللی کار دارد. بنابراین نیاز است موضوع منع کار کودک در مقاله‌نامه ۱۸۲ و حقوق کار ایران و افغانستان مورد شناسایی قرار بگیرد تا به روند اصلاح قانون کار افغانستان و محورچه بیشتری کار کودکان کمک شایانی کند. و حقوق کار افغانستان به نسبت اینکه افغانستان یک کشوری که سالها در جنگ بوده و خلاءهای زیادی در زمینه حقوق کار و منع کار کودک وجود دارد، پُر شود.

در این پژوهش، به این پرسش پاسخ داده می‌شود که سازمان بین‌المللی کار تا چه اندازه به منع کار کودک تأکید نموده و حقوق کار کدام یک از کشورهای فوق بیشتر به منع کار کودک پرداخته و انطباق بیشتری با مقاله‌نامه ۱۸۲ داشته است؟

۲ - پیشینه کار کودک

یکی از اهداف سازمان بین‌المللی کار جلوگیری از پدیده کار کودک است که از شروع فعالیت‌های سازمان مزبور تاکنون مقاله‌نامه‌های زیادی همچون مقاله‌نامه‌های شماره ۵، ۷، ۱۰، ۳۳، ۵۸، ۶۰ و غیره را به تصویب رسانده. و در این اسناد بر علاوه تعیین کمترین سن برای کار در صنایع، خدمات دریایی، کشاورزی و غیر صنعتی، ضوابطی نیز در راستای تضمین تندرستی و امنیت کارگران نوجوانی که کار کردن شأن قانونی دانسته شده، یعنی بالاتر از ۱۵ سال و زیر ۱۸ سال مقرر شده است (بهمنی قاجار، ۱۳۸۹: ۱۳۳-۱۳۲). اما با آن هم کار کودک در بسیاری از نقاط جهان ادامه داشت، سازمان بین‌المللی کار مقاله‌نامه دیگری را در سال ۱۹۷۳ تحت عنوان حداقل سن کار تصویب نمود. این مقاله‌نامه که با عدد ۱۳۸ نشان داده می‌شود هرگونه کار کودک زیر ۱۵ سال را ممنوع و سن کار برای کارهای سخت و زیان‌آور را ۱۸ سال تعیین نموده است. ولی بازم کار کودکان در بسیاری کشورها به ویژه در کشورهای توسعه نیافته و در حال توسعه و غیر صنعتی کماکان ادامه داشت، که این امر منجر به تصویب مقاله‌نامه دیگری در سال ۱۹۹۹، مقاله‌نامه شماره ۱۸۲ راجع به اقدام فوری جهت از میان برداشتن بدترین اشکال کار کودک گردید. و پیش از این؛ در اعلامیه اصول و حقوق بنیادین کار سازمان بین‌المللی کار در سال ۱۹۹۸ نیز راجع به منع کار کودک پرداخته شده بود. چون تأمین حقوق بنیادین کار و شرایط کار شایسته یکی از موضوعات مهمی است که سازمان بین‌المللی کار به آن تأکید نموده است. (عراقی، رنجبریان، ۱۳۹۵: ۲۸۳؛ بهمنی قاجار، ۱۳۸۹: ۱۳۳). اعلامیه ۱۹۹۸ از یک مقدمه، پنج بند و یک ضمیمه برای تعیین نحوه اجرا و پیگیری آن تشکیل شده است. بند ۱ اعلامیه، یادآوری می‌کند با عضویت آزادانه در سازمان، همه اعضا اصول و حقوق مندرج در اساسنامه و اعلامیه فیلادلفیا را پذیرفته‌اند، و متعهد شده‌اند تا حد ممکن در تحقق اهداف سازمان بکوشند، و نیز یادآوری می‌کند که اعلامیه هیچ تعهد جدیدی را در بر ندارد و اینکه وضعیت مقاله‌نامه‌های مزبور در اعلامیه جنبه بنیادین دارد. آنگاه بند ۲ اعلام می‌کند که همه اعضا، حتی در صورتی که به مقاله‌نامه‌های مربوط نیوسته باشند، تنها به دلیل عضویت در سازمان متعهد هستند تا مطابق اساسنامه و با حسن نیت، اصول ناظر به حقوق بنیادین به شرح مذکور در مقاله‌نامه‌های حقوق بنیادین کار را ارج نهاده و به اجرا در آورند (عراقی، رنجبریان، ۱۳۹۵: ۲۸۴-۲۸۳؛ آیلو^۱، ۲۰۲۲: ۱). زیرا این مقاله‌نامه‌ها، استانداردهای اصلی کار را که به عنوان مهم‌ترین اصول کار مربوط به حقوق بشر کارگران تعریف می‌شوند، نشان می‌دهند

^۱ ILO

(378 جوبین ک^۱، 2014، Jones K). اعلامیه ۱۹۹۸ تلاشی بود تا حدی برای دستیابی به درجه از اخلاق، سیاست و اجماع قانونی در مورد آنچه که حقوق کار به رسمیت شناخته شده جهانی را تشکیل می دهد (2010، 454، Kolben).

صندوق کودکان سازمان ملل متحد (یونسف) که بزرگترین نهاد بین المللی در حوزه کودکان است و در بیش از ۱۹۰ کشور جهان در زمینه آموزش، بهداشت، تغذیه و ... برای کودکان فعالیت می کند در سال ۱۹۸۶ میلادی کارهای غیرمجاز برای کودکان را چنین برشمرده است:

۱. کار تمام وقت در سنین بسیار پایین؛

۲. ساعات بسیار زیاد صرف کار کردن شود؛

۳. کاری که فشار نامطلوب جسمی، روانی و اجتماعی بجا بگذارد.

۴. کار و زندگی در خیابانها در وضعیت نامناسب؛

۵. کار با مزد اندک؛

۶. مسئولیت بیش از اندازه؛

۸. کاری که شرف و اعتماد به نفس کودکان را از بین ببرد، مانند بردگی و بهره کشی جنسی؛

۹. کاری که برای رشد کامل اجتماعی و روانی کودک زیان آور است (عابدی، ۱۳۸۴: ۱۲۱).

مهم ترین سند حقوقی دیگری که در حمایت از کودک در سال ۱۹۸۹ میلادی به تصویب رسیده، کنوانسیون حقوق کودک است. این سند حقوقی به گونه ی گسترده و همه جانبه در حمایت از کودکان پرداخته است. این کنوانسیون در ادامه اعلامیه های ۱۹۲۴ و ۱۹۵۹ حقوق کودک به تصویب رسیده و جنبه الزام آوری بیشتری دارد.

کنوانسیون حقوق کودک؛ حقوق زیادی از جمله ممنوعیت تبعیض، رعایت نفع و سلامت کودک، توجه دولت های عضو به حقوق کودک، حق حیات کودک، حقوق مربوط به تولد مانند نام، تابعیت و ... حفظ هویت شخص، جلوگیری از کودک ربایی، آزادی عقیده، بیان، مذهب و افکار کودک، تشکیل انجمن و گروه، حفظ محدودیت خصوصی، استفاده از وسایل ارتباط گروهی، حمایت از کودک در برابر سوء استفاده، حق پناذگی کودک، حق بهداشت، حق بیمه و خدمات اجتماعی، حق آموزش و پرورش، ممنوعیت استثمار کودک، حمایت در برابر سوء استفاده جنسی، منع خرید و فروش کودکان، منع شکنجه و تضمین قانونی در اجرای مجازات و غیره را برای کودکان در نظر گرفته و برای رعایت آن تلاش فراوانی انجام داده است.

۳- عوامل کار کودک

در بسیاری از جوامع، کار کودکان امری طبیعی است. چون والدین کودکان به این فکر اند که کودکان آنها همانند خود آنها با کار کردن از سن پایین آهسته آهسته حرفه ای را فرا بگیرند و در آینده به آن مشغول شوند. گذشته از باورهای اجتماعی و فرهنگی، شرایط بدی اقتصادی یکی از عوامل کشاندن کودکان به کار است. کمی در آمد خانواده، بیکاری، پیری یا فوت سرپرست خانواده، مهاجرت از روستا به شهر و در یک کلمه فقر و نیاز اقتصادی مهمترین عاملی است که کودکان را وادار به کار کردن می کند. این موارد را می توان از جمله عوامل تأثیر گذار بر شکل گیری کار کودک به حساب آورد.

¹ Jones K

و این چالش بیشتر در کشورهای توسعه نیافته و یا در حال توسعه وجود دارد. چون هرچند در گذشته در کشورهای توسعه یافته هم کار کودکان وجود داشت، ولی امروز به سبب نظام آموزش اجباری، گسترش نظام تأمین اجتماعی و رشد اقتصادی و قوانین حمایتی گوناگون، کودکان کمی در کشورهای توسعه یافته کار می کنند و کار آنها نیز به علت فقر و یا فشارهای فرهنگی و اجتماعی نیست، بلکه در ضمن تحصیل و در دوران تعطیلات و برای به دست آوردن درآمد شخصی و داشتن اشیایی است که مرتبط به نیازهای اولیه نمی باشد (عراقی، رنجبریان، ۱۳۹۵: ۹۹-۹۸).

۴- مقاله نامه ۱۸۲ سازمان بین المللی کار و منع کار کودک

در راستای تکمیل مقررات مقاله نامه شماره ۱۳۸ راجع به حداقل سن کار مصوب سال ۱۹۷۳ میلادی و با در نظرداشت اینکه حذف مؤثر بدترین گونه های کار کودک مستلزم اقدام فوری و فراگیری بود و با توجه به اهمیت آموزش و پرورش پایه ای رایگان و نقش آن برای دور ساختن کودکان از انواع کارها و نیز با تأکید بر معاهده حقوق کودک مصوب سال ۱۹۸۹ میلادی، سازمان بین المللی کار در سال ۱۹۹۹ میلادی مقاله نامه شماره ۱۸۲ را زیر عنوان «ممنوعیت کار کودک و اقدام فوری برای محو بدترین گونه های کار کودک» به تصویب رساند. بنابر این براساس مقاله نامه یاد شده کشورهای عضو باید تدابیر فوری و مؤثر را برای تأمین ممنوعیت و محو بدترین اشکال کار کودک اتخاذ نماید و همه افراد زیر ۱۸ سال در این مقاله نامه کودک شمرده می شود (رستمی و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۸؛ سازمان بین المللی کار، ۱۳۸۹: ۱۵). سازمان بین المللی کار در ماده ۳ مقاله نامه ۱۸۲ در چهار بند بدترین اشکال کار کودک را معرفی و منع و محو فوری و کامل آنرا از دولت های عضو خواسته است که قرار زیر می باشد:

الف) هر گونه شکل بردگی یا اعمالی مانند بردگی چون فروش و قاچاق کودکان، کار اجباری، بندگی به علت دین و رعیتی و کار با زور یا به اجبار، از جمله استخدام به زور و اجباری کودکان برای استفاده از آنها در درگیری مسلحانه؛
ب) استفاده، مهیا کردن یا عرضه یک کودک برای روسپی گری، تهیه تصاویر مستهجن از کودکان یا برای نمایشهای قبیح؛

پ) استفاده، مهیا کردن یا عرضه یک کودک برای فعالیت های غیر قانونی، به ویژه برای تولید و قاچاق مواد مخدر که در معاهدات بین المللی مربوط تعریف شده اند؛

ت) کاری که، به دلیل ماهیت یا شرایط آن، احتمال دارد برای سلامتی، ایمنی یا اخلاقیات کودکان ضرر داشته باشد (سپهری و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۲۲۰). لازم است در این بخش به توضیح مختصر مشهور ترین مصادیق بدترین گونه های کار کودک پرداخته شود.

۴-۱- بردگی و کار اجباری کودکان در مخاصمات مسلحانه

باید توجه داشت که برده داری هنوز از بین نرفته است. هرچند جوامع مایل نیستند به اینکه بپذیرند برده داری در آنها اعمال می شود. اما از موارد گزارش شده به کمیته کارشناسان سازمان بین المللی کار می توان دریافت که تعداد بی شماری از کودکان در بسیاری از نقاط جهان به بردگی و کار اجباری کشانده شده اند (یادگاری، ۱۴۰۰: ۳۴). کودک سرباز، کودک زیر ۱۸ سال است که به گونه ی غیر قانونی نیروهای مسلح به کار گرفته می شود و فعالیت هایی از قبیل مبارز، آشپز، پیغام بر و ... را ایفا می کند. استفاده از کودکان در مخاصمات مسلحانه بدترین گونه ی کار کودک، تجاوز به حقوق کودک و یک جرم جنگی در نظر گرفته می شود. مقاله نامه ۱۸۲ سازمان بین المللی کار تحت عنوان بدترین گونه های کار کودک استخدام اجباری کودک را برای استفاده در مخاصمات مسلحانه به عنوان بدترین گونه کار

کودک تعریف می‌کند. با وجود تلاش‌های مجامع بین‌المللی و داخلی برای منع و محو استفاده نظامی از کودک، هنوز در بسیاری از گروه‌های سیاسی و نظامی از کودکان زیر ۱۸ سال کار گرفته می‌شود که این امر سبب می‌شود کودکان در معرض خشونت، تجاوز، کار سخت و دیگر گونه‌های بهره‌کشی قرار بگیرند (دهقانی، ۱۴۰۱: ۲۶-۲۵؛ انصاری، ۱۳۹۶: ۱۰۶).

۴-۲- بهره‌کشی جنسی تجاری از کودک

از کودکان زیر ۱۸ سال به عنوان یک فرد بالغ برای بهره‌کشی جنسی تجاری در ازای پرداخت پول به کودک یا شخص ثالثی انجام می‌گیرد. این پدیده عمدتاً در کشورهای توسعه نیافته و در حال توسعه رخ می‌دهد. کودکان، مخصوصاً دخترها، عمدتاً برای رسی‌گری و صنایع سرگرمی به کار گرفته می‌شوند (دهقانی، ۱۴۰۱: ۲۷-۲۶). مطابق بند ۳ از ماده ۳ مقاله نامه ۱۸۲ سازمان بین‌المللی کار، بهره‌کشی جنسی تجاری از کودک یکی از مصادیق بدترین گونه‌های کار کودک معرفی شده و در ماده ۱ مقاله نامه فوق دولت‌های عضو که به این مقاله نامه پیوسته اند ملزم شده اند تا تدابیر فوری و مؤثری را برای تأمین منع و محو آن اتخاذ نمایند (جعفرپور، ۱۳۸۹: ۱۴۸؛ انصاری، ۱۳۹۶: ۱۰۶).

۴-۳- استفاده از کودک در قاچاق مواد مخدر

استفاده از کودک در قاچاق مواد مخدر، اغلباً به وسیله‌ی افراد غیر رسمی صورت می‌گیرد، آنها کودکان را ترغیب می‌کنند. و مشارکت کودکان در این فعالیت به وسیله پاداش و یا دوستی با افرادی که در این فعالیت متابه حضور پیدا می‌کنند، حفظ می‌گردد. و فعالیت‌های مزبور و فعالیت‌های مرتبط با قاچاق مواد مخدر از سنین بسیار پایین آغاز می‌شود و اعتیاد کودک به مواد مخدر هم در نتیجه شرکت در قاچاق مواد مخدر از سنین بسیار پایین (۲۷). کودکان درگیر مواد مخدر، سوخت، کالا و انواع دیگر قاچاق هستند و در معرض گونه‌های آزار جنسی، جسمی و روانی قرار می‌گیرند. این کودکان معمولاً از خانواده‌های فقیر خریداری و یا از کشورهای فقیر ربهوده می‌شوند. این کودکان وارد شبکه‌های تجارت جنسی، برده‌داری، گدایی، و در بدترین حالت، قاچاق اعضای بدن می‌شوند (یادگاری، ۱۴۰۰: ۳۵).

براین اساس سازمان بین‌المللی کار در بند ۴ ماده ۳ مقاله نامه ۱۸۲ بهره‌گیری، فراهم کردن و یا عرضه داشتن کودکان به هدف انجام دادن اقدامات غیرقانونی به ویژه در زمینه‌ی تولید یا قاچاق مواد مخدر را معرفی و در ماده ۱ دولت‌های عضو را مکلف به منع و محو آن نموده است (سپهری و همکاران ۱۳۹۲: ۱۲۲۰).

۴-۴- هرگونه کاری که سلامتی، ایمنی و یا اخلاقیات کودک را به خطر اندازد

از اینکه کودکان بیشتر به انتخاب شغل خود نقشی ندارند، بلکه یا به پیروی از نزدیکان شان و یا هم هر شغلی را که به آنها پیشنهاد شود می‌پذیرند. این است که کودکان بیشتر در کارگاه‌هایی مشغول کار می‌شوند که به ثبت نرسیده و فعالیت شان غیر مجاز است و در وضعیتی نامناسبی قرار دارند. این است که مشکلات مادی محیط کار مانند کمی‌جا، فقدان یا کمبود نور، موجودیت گرد و غبار، گازها و سروصداها و ارتعاشات، دامنگیر کودکان گردیده و همچنین

کارهای سخت و تکراری و نیز مشکلات روحی چون خشونت و تحمیل اراده کارفرما بر کودکان کم سن و سال از جمله مواردی هستند که سلامت جسمی و روحی کودکان کارگر را مختل می‌کنند. در نتیجه به علت آنکه کودکان از شرایط قانونی خبری نداشته و یا فقر و اجبار ناشی از آن اجازه اعتراض به شرایط نامناسب را نمی‌دهد، کودکان حتی از حمایت‌های حداقل نیز برخوردار نیستند (عراقی، رنجبریان، ۱۳۹۵: ۹۸). و همچنین اصل ایمنی جسمی که هسته سخت حقوق کار است، به گونه وسیعی تغییر قواعد عمومی تعهدات را زیر تأثیر قرار داد (سویو، ۱۳۹۰: ۱۴۱). بنابراین یکی از مبانی حمایت از کودک، حفاظت از سلامتی کودک است. همانگونه که در بند «د» ماده ۳ مقاوله نامه ۱۸۲ دیده می‌شود کارهایی که احتمال به خطر انداختن سلامتی، ایمنی، یا اخلاقیات کودکان در آن باشد جزو بدترین گونه کار کودکان به حساب می‌رود (نامدار پوربنگر، ۱۴۰۱: ۲۳۶-۲۳۵).

۵- رویکرد حقوق کار افغانستان و ایران در رابطه به منع کار کودک

کودک به دلیل و وضعیت خاصی که به لحاظ رشد جسمانی و عقلانی دارد نیاز به حمایت ویژه دارد. که در قوانین داخلی و بین‌المللی این حمایت‌ها در برگیرنده ممنوعیت مطلق کودکان از برخی مشاغل و نیز ممنوعیت کودکان از انجام فعالیت‌های زیان‌آور و خطرناک برای آنها می‌باشد (نامدار پوربنگر، ۱۴۰۱: ۲۳۳-۲۳۲). همچنین کودکان امروز، سازندگان فردای هر جامعه هستند. برخورداری آنها از دوران کودکی خوشایند، سبب ساختن جامعه‌ای شایسته در بزرگسالی می‌شود. به کارگیری کودکان به سلامت، کرامت، روان، تربیت و تحصیل آنها آسیب رسانده به شدت کارآیی اقتصادی، یکپارچگی و توسعه پایدار جامعه را در آینده به خطر می‌اندازد (دهقانی، ۱۴۰۱: ۴۱). بنابراین لازم است در این بخش رویکرد حقوق کار افغانستان و ایران در رابطه به منع کار کودک شناسایی گردد.

۵-۱- رویکرد حقوق کار افغانستان در رابطه به منع کار کودک

تاریخ کار کودکان در افغانستان طولانی و در برخی موارد ناراحت‌کننده و غم‌انگیز است. بهره از کودکان و نوجوانان همواره مورد توجه کارفرمایان می‌باشد، چرا که دستمزد کودکان کمتر از افراد بزرگسال است. به همین خاطر این قشر کم سن و سال در معرض استثمار قرار می‌گیرند و کارفرمایان سودجو به کارگران خردسال خود شغلی مشابه دیگر کارگران بزرگسال را با حقوق و دستمزد کمتر می‌دهند و این است که کودکان کارگر مورد ستم و استثمار قرار می‌گیرند.

در بند ۱۳ اصل ۴۹ قانون اساسی افغانستان مصوب ۱۳۸۲ چنین تذکر رفته است: «تحمیل کار بر اطفال جواز ندارد.» همچنین از مفاد و اصول دیگری از قانون اساسی افغانستان می‌توان این موضوعات را استنباط نمود: قانون اساسی افغانستان در بند ۲ اصل ۴۳ و اصل ۴۴ از جمله وظایف دولت را فراهم کردن آموزش و پرورش رایگان برای همه در تمام سطوح و تسهیل و تعمیم آموزش عالی و پی‌ریزی آن مطابق ضوابط اسلامی و... بیان کرده است. اصل ۴۵ نیز تأکید دوباره بر اسلامی بودن نصاب واحد تعلیمی دارد که: «دولت نصاب واحد تعلیمی را بر مبنای احکام دین مقدس اسلام و فرهنگ ملی و مطابق با اصول علمی، طرح و تطبیق می‌کند و نصاب مضامین دینی مکاتب (مدارس) را بر مبنای مذاهب اسلامی موجود در افغانستان تدوین می‌نماید.» پژوهشگران و دانشمندان زیادی به این نظرنده که یکی از راه‌های

جلوگیری کار کودک رشد و گسترش آموزش و پرورش است. بدین سبب برای پیشرفت آموزش توصیه نموده‌اند. به همین خاطر در قوانین کشورها به ویژه در قوانین ایران و افغانستان بدین امر توجه شده است.

همچنین اصل ۴۶ این قانون؛ تأسیس و اداره مؤسسات تعلیمات علمی، عمومی و اختصاصی را وظیفه دولت دانسته است. اصل ۴۳ نیز بر رایگان بودن آموزش و تعلیم مقرر می‌دارد که: «تعلیم حق تمام اتباع افغانستان است که تا درجه لیسانس در مؤسسات تعلیمی دولتی به صورت رایگان از سوی دولت تأمین می‌گردد. دولت مکلف است به منظور تعمیم متوازن معارف در تمام افغانستان، تأمین تعلیمات متوسطه اجباری، پروگرام مؤثر طرح و تطبیق نماید و زمینه تدریس زبان های مادری را در مناطقی که به آنها گپ می‌زنند فراهم کند.»

در قوانین کار افغانستان مصوب سال های ۱۳۷۸ و ۱۳۸۷ نیز مقررات زیادی راجع به شرایط کار کودکان و نوجوانان و حداقل سن کار و ممنوعیت کار کودکان پیش بینی شده است. در ماده ۱۳ هردو قانون مزبور چنین آمده است: «برای کارکنان در عرصه کارهای ثقیله اکمال سن ۱۸ سال تمام، در عرصه کارهای خفیفه اکمال سن ۱۵ سال تمام و برای کارآموزان اکمال سن ۱۴ سال تمام الزامی است.» و استخدام افراد خارج از موارد یاد شده ممنوع اعلام گردیده است. مطابق بند ۴ ماده ۱۳ قانون کار سال ۱۳۸۷ افغانستان: «توظیف نوجوانانی دارای سن کمتر از ۱۸ سال در کارهای مضر صحت که خطر عدم رشد فیزیکی یا معلولیت در آن متصور باشد، ممنوع است.» (تلاش، ۱۳۹۶: ۷۸-۷۷). قانون کار افغانستان در ادامه به کارگری که سن ۱۸ سالگی را تکمیل نکرده است، برخی مقررات حمایتی را قرار داده است از جمله این که: در ماده ۳۱ آن قانون آمده: «وقت کار در هفته برای کارکنان حسب احوال، به ترتیب آتی محدود می‌گردد:

- ۱- برای نوجوانانی که سن ۱۵ سالگی را تکمیل و سن ۱۸ سالگی را تکمیل نکرده باشند، ۳۵ ساعت در هفته.
- ۲- برای کارکنانی که در کارهای زیرزمینی و شرایط کار مضر به صحت مشغول کار باشند، ۳۵ ساعت در هفته.
- ۳- نوجوانانیکه سن ۱۵ سال را تکمیل نکرده باشند، ۳۰ ساعت کار در هفته. این در حالیست که ماده ۳۰ حداقل وقت عادی کار را در هفته ۴۰ ساعت تعیین نموده است.

و همچنان قانون کار افغانستان ارجاع هر نوع کار اضافی و انجام کار در شب و ارجاع کارهای سخت و زیان آور را نیز به کارگران نوجوان ممنوع کرده است. ماده ۱۳ نیز معیار حداقل سن کار در کارهای سخت و زیان آور را ۱۸ سال تمام قرار داده است. افزون بر این، قانون کار افغانستان تشخیص و تهیه فهرست کارهای زیان آور و تعیین ساعات کار را به وزارت کار و امور اجتماعی، شهدا و معلولین سپرده است. براساس ماده ۱۳ قانون کار، حداقل سن کارآموزی نیز نباید از ۱۴ سال کمتر باشد. همچنین قانون حمایت حقوق طفل افغانستان به این موضوع تأکید کرده و حفاظت و حمایت از طفل در برابر بهره کشی اقتصادی و حمایت در برابر انجام کارهای شاقه و اجباری را یکی از حقوق بنیادین کودک دانسته است (ماده ۱۲ و ۲۲). طبق ماده ۴ قانون کار، کاری که به وسیله تهدید یا به نحو دیگر خلاف اراده کارکن به وی تحمیل شود ممنوع است (سلطانی، ۱۳۹۸: ۱۰۶).

قانون کار افغانستان نیز به این نکته توجه داشته و کارهای ثقیل و مضر به صحت کودکان را ممنوع اعلام نموده و در ماده ۱۲۰ به صراحت مقرر می‌دارد: «استخدام زنان و نوجوانان به کارهای فیزیکی ثقیل، مضر صحت و زیرزمینی جواز ندارد. فهرست این کارها از طرف وزارت های صحت عامه و کار و امور اجتماعی، شهدا و معلولین و اداره مربوطه تثبیت و تصویب می‌گردد.» افزون بر این، این قانون کارهای شبانه را به عنوان یکی از مصادیق کارهای دشوار برای

نوجوانان ممنوع دانسته است و در ماده ۱۲۱ چنین بیان می‌دارد: «اداره نمی‌تواند زنان و نوجوان را به اجرای کار شبانه توظیف نماید». همچنین به موجب این قانون، نوجوانان از توظیف به اضافه کاری و مسافرت به منظور رسمی نیز ممنوع شده است.

بند ۲ ماده ۱۶ قانون کار افغانستان در مورد اشخاصی که سن ۱۸ سالگی را تکمیل نکرده باشند، چنین بیان می‌دارد که: «قرارداد کار با اشخاص دارای سن کمتر از ۱۸ سال و کارآموزی با ممثل قانونی آنها عقد می‌گردد». بنابراین افراد کمتر از سن ۱۸ سالگی اهلیت انعقاد قرارداد کار را ندارند.

افغانستان در سال ۱۹۹۴ کنوانسیون حقوق کودک را با حفظ حق شرط نسبت به کلیه احکام و مقررات مغایر با احکام اسلامی و قوانین داخلی به تصویب رساند. همچنین در افغانستان در قوانین مختلفی از کودکان حمایت صورت گرفته و حتی قانونی تحت عنوان قانون «حمایت حقوق طفل» به تصویب رسیده است که به نوع خود، یکی از اقدامات مهم و قابل توجه دولت افغانستان در راستای حمایت از حقوق کودکان به شمار می‌رود (شفق، ۱۴۰۰: ۴۹). و در ایران نیز در سال ۱۳۵۳ قانون حمایت از کودکان بدون سرپرست به تصویب رسید (عبادی، ۱۳۹۲: ۱۰۳). قوانین زیادی در رابطه به حقوق کودکان در افغانستان و ایران به تصویب رسیده است، ولی چون پژوهش پیش رو از اینکه موضوع منع کار کودک را تنها در مقاله نامه ۱۸۲ سازمان بین‌المللی کار و حقوق کار افغانستان و ایران (قوانین اساسی و قوانین کار) بررسی می‌کند از پرداختن به دیگر منابع برای جلوگیری از طولانی شدن بحث به اسناد فوق بسنده می‌شود.

هرچند حقوق کار افغانستان، فاصله زیادی با مقررات مقاله نامه ۱۸۲ سازمان بین‌المللی کار در زمینه منع کار کودک ندارد اما نمی‌توان ادعا نمود که منع کار کودک و شرایط مربوط به آن در افغانستان از شرایط خوب و بهتر برخوردار است، بلکه باید گفت که مشکلات فراوانی در این مورد وجود دارد. یعنی بر عکس تمام قوانین و مقررات موجود برای ممنوعیت کار کودک، واقعیت جاری در جامعه در افغانستان چیز دیگریست. و آمار و ارقامی درستی نیز در زمینه کار کودک در افغانستان وجود نداشته، منتها اینقدر می‌توان گفت وضعیت بسیار خطرناک است. و چیزی که دادن گزارش آمار و ارقام درست را بیشتر به مشکل مواجه می‌کند؛ این است که بیشتر کارها به گونه‌ی آشکار صورت نمی‌گیرد و یا به عنوان کار به شمار نمی‌رود (مانند کار خانگی). به هر صورت چیزی که روشن است اینکه هر ساله درصدی بسیار بالای از کودکان نظر به دلایلی در افغانستان ترک تحصیل می‌کنند و به کارهای همچون رنگ مالی کفش (واکس زنی) دست فروشی در کوچه و بازار و ... می‌پردازند. همچنین شرکت در ارتکاب جرایم از جمله قرار گرفتن در باندهای فساد و قاچاق به سایر کشورها و آلوده شدن به مصرف مواد مخدر.

دلیل اصلی مسئله غم‌انگیز کار کودک در افغانستان را بیشتر فقر شدید و اوضاع بدی اقتصادی می‌دانند، که علل اصلی و عمده این فقر بیشتر همان جنگ‌های خانمانسوز و ناامنی‌های چندین دهه در افغانستان است. در چنین شرایطی کودکان برای گذراندن زندگی خود و خانواده‌اش مجبور است از سنین بسیار پایین مصروف به کار شوند. این است که در افغانستان کودکان در زندگی در وضعیت آکنده از رنج، محرومیت و... بوده و دچار آسیب‌های جدی روانی، جسمی، اجتماعی و عاطفی می‌شوند. البته در کنار فقر و بحران اقتصادی، مسائل فرهنگی و اجتماعی نیز در افغانستان برای کودکان نقش داشته است، مثلاً در اثر جنگ‌های چندین دهه بسیاری از کودکان از آموزش‌های فنی و تحصیلات عالی بازماندن که این امر بیشتر سبب شد تا کودکان در معرض کارهای سخت و زیان‌آور قرار بگیرند. و گاهی هم آداب و رسوم موجود در روستاها به صورت مستقیم در ورود کودکان به محیط کار تأثیر گذارند. در روستاها

اکثراً کار کردن در پهلوی خانواده جزء فرهنگ به حساب می آید. این فرهنگ آنقدر تأثیرگذار بوده که حتی خانواده های که مشکلات اقتصادی ندارند، بازهم کودکان شان به لیل رسم و رواج های نامطلوب موجود در روستاها، دست به کار می زنند. افزون بر این موارد، افغانستان یکی از کشورهای توسعه نیافته است که کودکان بیشتر مورد توجه کارفرمایان با مزد اندک قرار می گیرند، چون کارفرمایان از این طریق به آسانی می توانند کودکان را مورد استثمار قرار دهند. همچنین در افغانستان نه تنها چالش کار کودک مورد توجه جدی حکومت در چند دهه قرار نگرفته بلکه برای کاهش آن نیز اقدامات مؤثری صورت نگرفته است.

و راهکارهای قابل ارائه در زمینه تحقق منع کار کودک در افغانستان قرار زیر می تواند باشد:

در افغانستان در شرایط فعلی منع و محو کامل کار کودک بسیار مشکل است. چون از یک سو اگر جایگزین نداشته باشد، شاید بسیار خطرناک تر هم خواهد شد. پس چون بیشتر عامل اصلی فقر و بحران اقتصادی گفته شد، باید دولت، کودکانیکه نان آور خانواده شان هستند شناسایی و تأمین مالی کند. می توان گفت بهترین راهکار برای جلوگیری از کار کودک در افغانستان، کاهش فقر است. و راهکار کلی تر را هم می توان همان توسعه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی بر شمرد. البته در کوتاه مدت همان کاهش فوری فقر است که برای جلوگیری از کار کودک نقش بسزا را ایفا خواهد کرد. راهکار مهم دیگری را که برای کاهش و منع کار کودک در افغانستان می توان ارائه داد این است که ارتقای کیفیت آموزش در افغانستان به ویژه در مناطق دور افتاده و روستاها. همچنین همکاری دولت با مؤسسه های خیریه و مردمی که در عرصه کاهش کار کودک و یا بلند بردن سطح دانش کودکان نقش دارند.

۵-۲- رویکرد حقوق کار ایران در رابطه به منع کار کودک

دولت جمهوری اسلامی ایران در تاریخ ۱۳۸۰/۸/۸ به مقاله نامه شماره ۱۸۲ پیوسته است (ابدی، ۱۳۸۹: ۲۷۰). قانون اساسی ایران ضمن اشاره به کرامت و ارزش والای انسان به عنوان یکی از پایه های نظام جمهوری اسلامی ایران، در بندهای ۳ و ۱۲ اصل سوم، از جمله وظایف دولت را فراهم نمودن آموزش رایگان برای همه در تمام سطوح و تسهیل و تعمیم آموزش عالی و پی ریزی اقتصاد صحیح و عادلانه بر طبق ضوابط اسلامی برای ایجاد رفاه و رفع فقر و از بین بردن هر گونه محرومیت به ویژه در زمینه کار و تغذیه و مسکن و... بیان نموده است. اصل ۳۰ نیز تأکید میدارد که: «دولت موظف است وسایل آموزش و پرورش رایگان را برای همه ملت تا پایان دوره متوسطه فراهم سازد و وسائل تحصیلات عالی را تا سرحد خود کفائی کشور به گونه رایگان گسترش دهد». افزون بر این بند ۲ اصل ۲۱ نیز حمایت از کودکان بی سرپرست را یکی دیگر از وظایف دولت دانسته است. و در همین راستا در اصل ۲۹ مقرر می دارد: «برخوردراری از تأمین اجتماعی از نظر بازنشستگی، بیکاری، پیری، بی سرپرستی... به صورت بیمه و غیره حقی است همگانی». همچنین اصل ۴۳ نیز ضمن اشاره به ریشه کن نمودن فقر و محرومیت و تأمین نیازهای بنیادی مردم، بهره کشی از کار دیگری را ممنوع اعلام نموده است (رستمی و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۹-۳۸).

همچنین قانون کار ایران مصوب سال ۱۳۶۹ خورشیدی مقررات پیشرفته ای راجع به کار کودک دارد؛ براساس ماده ۷۹ این قانون به کارگماردن افراد زیر ۱۵ سال ممنوع است. و نیز طبق ماده ۸۰ قانون کار، کارگری که سنش بین ۱۵ تا ۱۸ سال باشد، کارگر نوجوان محسوب می شود و در ابتدای استخدام باید توسط سازمان تأمین اجتماعی مورد آزمایش های پزشکی قرار گیرد. افزون بر این ماده ۸۲ قانون کار مقرر میدارد: «ساعات کار روزانه کارگر نوجوان، نیم ساعت

کمتر از ساعات کار معمولی کارگران است. در حقوق کار ایران، در خصوص کارهای خطرناک مقررات خاصی وجود دارد. طبق ماده ۸۳ قانون کار ایران، ارجاع هر گونه کار اضافی و انجام کار در شب و نیز ارجاع کارهای سخت و زیان آور و خطرناک و حمل بار با دست، بیش از حد مجاز و بدون استفاده از وسائل مکانیکی برای کارگران نوجوان ممنوع است. ماده ۸۱ این قانون مقرر می‌دارد: «آزمایش‌های پزشکی کارگر نوجوان، حداقل باید سالی یک بار تجدید شود و مدارک مربوط در پرونده استخدامی وی ضبط گردد. (نامدار پوربنگر، ۱۴۰۱: ۲۳۹-۲۳۸؛ استوار سنگری، ۱۴۰۰: ۱۹۲-۱۹۱؛ عبادی، ۱۳۹۲: ۱۳۳-۱۳۲؛ مدحی، ۱۳۹۵: ۱۱۳). در همین راستا وزارت کار در سال ۱۳۸۳ فهرستی از کارهای سخت و زیان‌آوری که برای افراد زیر ۱۸ سال مضر هستند را در ۳۶ بند تهیه و آن را طی یک آیین‌نامه ای تحت عنوان آیین‌نامه اجرایی تبصره‌های ۱ تا ۳ ماده واحده قانون الحاق به مقوله‌نامه ۱۸۲ به تصویب هیئت وزیران رسانید (رستمی، سعیدی پلمی، ۱۳۹۶: ۳۹). همچنین ماده ۶ قانون کار مقرر می‌دارد: «بر اساس بند ۱۴ ص ۴۳ و بند ۶ اصل ۲ و اصول ۱۹، ۲۰ و ۲۸ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اجبار افراد به کار معین و بهره‌کشی از دیگران ممنوع و مردم ایران از هر قوم و قبیله که باشند از حقوق مساوی برخوردارند و رنگ، نژاد، زبان و مانند اینها سبب امتیاز نخواهد بود و همه افراد اعم از زن و مرد یکسان در حمایت قانون قرار دارند و هر کس حق دارد شغلی را که به آن مایل است و مخالف اسلام و مصالح عمومی و حقوق دیگران نیست برگزیند. ماده ۵۲ قانون برنامه چهارم مصوب ۱۳۸۳ نیز مقرر می‌دارد: «دولت موظف است به منظور تضمین دسترسی به فرصت‌های برابر آموزشی به ویژه در مناطق کمتر توسعه یافته، گسترش دانش، مهارت و ارتقاء بهره‌وری سرمایه‌های انسانی به ویژه برای دختران و توسعه کمی و کیفی آموزش عمومی آن دسته از اقدامات ذیل که جنبه قانونگذاری ندارد را به انجام رساند؛ الف) توسعه زمینه‌های لازم برای اجرای برنامه‌های آموزشی برای همه. ب) اجباری کردن آموزش تا پایان دوره راهنمایی به تناسب تأمین امکانات و به تدریج در مناطقی که آموزش و پرورش اعلام می‌کند به گونه‌ای که در پایان برنامه چهارم این امر محقق گردد...» همچنین در راستای اجرایی نمودن حکم فوق، آیین‌نامه اجرایی الزامی بودن آموزش تا پایان دوره راهنمایی تحصیلی توسط هیأت وزیران در جلسه مورخ ۱۳۸۴/۵/۲ بنا به پیشنهاد آموزش و پرورش و به استناد بند «ب» ماده ۵۲ قانون برنامه چهارم توسعه به تصویب رسید (حسینی، ۱۳۹۴: ۷۷).

در پیش نویس سند ملی کار شایسته ایران از کار مناسب در شرایط آزاد و منع کار اجباری سخن می‌راند. افزون بر این در سند ملی و سیاست‌های اشتغال مصوب ۱۳۹۸ مبتنی بر بند «ز» ماده ۴ و ماده ۱۲۰ قانون برنامه پنجم نیز به گونه‌ی تلویحی به منع کار اجباری در قالب بدترین اشکال کار کودک اشاره شده است (ویژه، رضایی، ۱۴۰۰: ۲۰۰).

۶- ضمانت‌اجراهای منع و محو بدترین اشکال کار کودک

ضمانت‌اجراها یا مسئولیت‌های که مقوله‌نامه شماره ۱۸۲ سازمان بین‌المللی کار برعهده دولت‌های عضو قرار داده است قرار زیر می‌باشد:

الف) هر یک از دولت‌های عضو که به این مقوله‌نامه می‌پیوندند می‌بایست تدابیر فوری و مؤثری را برای تأمین ممنوعیت و محو بدترین گونه‌های کار کودک به عنوان یک فوریت اتخاذ نمایند (ماده ۱).

ب) هر یک از دولت‌های عضو باید، پس از مشاوره با سازمان کارگری و کارفرمایی، سازوکارهای مناسبی را برای نظارت بر مقرراتی که به این مقوله‌نامه ترتیب اثر می‌دهند، فراهم یا تعیین نمایند (ماده ۵) (انصاری، ۱۳۹۶: ۱۰۷-۱۰۶).

ج) هر عضو برنامه های اقدام برای محو بدترین اشکال کار کودک را به عنوان یک اولویت طراحی و اجرا خواهد نمود (بند ۱ ماده ۶) (خوش کار، عباسی، ۱۳۹۳: ۹۲).

د) ۱. هر یک از دولت های عضو می بایست برای تضمین اجرا و اعمال مؤثر مقرراتی که به این مقاله نامه ترتیب اثر می دهند از جمله پیش بینی و اعمال مجازات های کیفری یا در صورت اقتضاء مجازات های دیگر، کلیه تدابیر لازم را اتخاذ نمایند.

۲. هر یک از دولت های عضو، با در نظر گرفتن اهمیتی که آموزش در حذف و محو کار کودک دارد، می بایست تدابیر مؤثر و زمان بندی شده ای را اتخاذ نمایند، به منظور:

الف) جلوگیری از بهره گیری از کودکان در بدترین گونه های کار کودک.

ب) فراهم نمودن کمک مستقیم لازم و مناسب برای دور ساختن کودکان از پدیده گونه های کار و برای بازپروری و ادغام اجتماعی آنها؛

پ) تأمین دسترسی به آموزش ابتدایی رایگان و در صورت امکان و اقتضاء؛

ت) شناسایی و رسیدگی به کودکانی که در معرض خطر خاص قرار دادند؛

ث) توجه داشتن به وضعیت خاص دختران.

۳. هر یک از دولت های عضو باید مقام صلاحیت دار مسئول اجرای مقررات این مقاله نامه را تعیین نمایند (ماده ۷) (انصاری، ۱۳۹۶: ۱۰۸-۱۰۷).

ماده ۸ این مقاله نامه از کشورهای عضو میخواهد تا در زمینه های زیر به مشارکت بپردازند: ۱. حمایت از توسعه اجتماعی و اقتصادی؛ ۲. برنامه ریشه کنی فقر؛ ۳. آموزش و پرورش همگانی (پورجعفر، ۱۳۸۹: ۱۵۰).

در نظام حقوقی ایران، قانون کار در فصل یازدهم به نام جرائم و مجازاتها در ماده ۱۷۶ برای متخلفان از ممنوعیت به کار گماردن افراد زیر ۱۵ سال، و همچنین ممنوعیت به کارگیری اشخاص زیر ۱۸ سال در کارهای زیان آور برای اخلاق یا سلامتی نوجوانان و ممنوعیت کار در شب برای نوجوانان، جریمه نقدی و همچنین مجازات حبس تعیین نموده است (حسینی، ۱۳۹۴: ۷۹). افزون بر این ماده ۱۷۲ قانون کار ایران مقرر می دارد: «کار اجباری با توجه به ماده ۶ این قانون به هر گونه ای که باشد ممنوع است و متخلف علاوه بر پرداخت اجرت المثل کار انجام شده و جبران خسارت، با توجه به شرایط و امکانات خاطی و مراتب جرم به حبس از ۹۱ روز تا یک سال و یا جریمه نقدی معادل ۵۰ تا ۲۰۰ برابر حداقل مزد روزانه محکوم خواهد شد...». همچنین در حقوق ایران در ماده واحده قانون تصویب کنوانسیون ممنوعیت و اقدام فوری برای محو بدترین اشکال کار کودک و توصیه نامه مکمل آن سه تبصره گنجانده شده که مقرر می دارد:

تبصره ۱- فهرست انواع کارهای مضر موضوع بند «ت» ماده ۳ مقاله نامه ۱۸۲ توسط وزارت کار و امور اجتماعی با هماهنگی وزارت های بهداشت درمان و ... تهیه و برای تصویب به هیأت وزیران ارائه خواهد شد. تبصره ۲- اشخاصی که کودکان را به کارهای موضوع بند «ت» ماده ۳ مقاله نامه ۱۸۲ بگمارند، مشمول مجازات های ماده ۱۷۲ قانون کار می باشند... تبصره ۳- وزارت های کار و امور اجتماعی و صنایع و معادن مسئولیت اجرای این مقاله نامه... را در کارگاهها برعهده دارند. براین اساس این ماده واحده در ۳ بند به مقررات مقاله نامه جامه عمل پوشانده و همچنین در خصوص لزوم تعیین مقام صلاحیت دار مسئول اجرای مقررات مقاله نامه توجه نموده و وزارت های کار و امور اجتماعی و صنایع و معادن را مسئول قرارداده است. در سال ۱۳۸۳ آیین نامه اجرایی تبصره های ۱ و ۲ ماده واحده قانون

تصویب کنوانسیون ممنوعیت و اقدام فوری برای بدترین اشکال کار کودک و توصیه نامه مکمل آن به تصویب هیأت وزیران رسید و کارهای مضر برای کمتر از ۱۸ سال را در ۳۶ بند فهرست نمود و در ماده ۲ هم قواعدی تکمیلی در مجازات متخلفین مقرر نمود (حسینی، ۱۳۹۴: ۸۱-۸۰).

اما بر عکس، حقوق کار افغانستان ضمانت اجرای چندانی در نظر نگرفته است. اگر حقوق کار ایران را با حقوق کار افغانستان و با در نظر داشت مقاله نامه ۱۸۲ سازمان بین المللی کار در نظر بگیریم، حقوق کار ایران هم با مقاله نامه ۱۸۲ مطابقت بیشتر دارد و هم دارای ضمانت اجراهای زیادی می باشد و از وضعیت بسیار خوبی نسبت به حقوق کار افغانستان برخوردار است. حتی که دیده می شود ایران هر چند به مقاله نامه ۱۳۸ سازمان بین المللی کار راجع به حداقل سن کار نپیوسته، اما باز هم هماهنگی و همسویی های زیادی قوانین و مقررات ایران با مقاله نامه فوق دارد. که این هم توجه بیشتر قانون و مقررات ایران را با موضوع منع کار کودک نشان می دهد.

۷- نتیجه گیری

منع کار کودک یکی از بحث های مهمی است که در قوانین بین المللی و داخلی مورد توجه قرار گرفته و مصادیق آنرا سازمان بین المللی کار در ماده ۳ مقاله نامه شماره ۱۸۲ معرفی نموده و در ماده ۱ مقاله نامه یاد شده از کشورهای عضو سازمان که به این مقاله نامه پیوسته اند خواسته است که از کار کودک به هر نحوی که باشد جلوگیری نمایند. اصطلاح کودک در این مقاله نامه در مورد همه اشخاص زیر ۱۸ سال به کار برده شده است.

کشور افغانستان نیز با پیوستن به مقاله نامه ۱۸۲ به حقوق کودکان احترام گذاشته و منع کار کودک را در قانون اساسی و قانون کار به رسمیت شناخته و برای تحقق آن تأکید نموده است. اما از همه مصادیق بدترین اشکال کار کودک به گونه جزو او یاد نکرده است. از یک سو خلاءهای قانونی فراوانی در زمینه حقوق کار به ویژه منع کار کودک در حقوق کار افغانستان وجود دارد و از سوی دیگر نسبت به حقوق کار ایران مطابقت چندانی با مقاله نامه ۱۸۲ سازمان بین المللی کار ندارد. و دلایل این خلاءها و کم و کاستی ها را هم می توان جنگ های چندین دهه را برشمرد که سبب این همه بدبختی ها و محرومیت ها و نواقص در افغانستان شده است.

کشور ایران در سال ۱۳۸۰ به مقاله نامه ۱۸۲ پیوسته است. هر چند نظام حقوقی ایران نیز به گونه صریح از همه مصادیق معرفی شده در مقاله نامه ۱۸۲ یاد نکرده، ولی نسبت به حقوق کار افغانستان مطابقت بیشتر با مقاله نامه مزبور دارد. و در اصول زیادی قانون اساسی و مواد قوانین عادی به ویژه قانون به مسئله منع کار کودک پرداخته و مورد توجه قرار داده است. خلاصه بحث اینکه از مواد قانون کار هر دو کشور چنین نتیجه گرفته شد که اهلیت برای کار کردن از ۱۵ سالگی (چه پسرها و چه دخترها) آغاز می شود و کارگر بین سن ۱۵ تا ۱۸ سال کارگر نوجوان است که باید: «کمتر از ساعات کار معمولی کار کند. در ابتدای استخدام، آزمایش های پزشکی را بگذراند و به کارهای سخت و زیان آور و خطرناک و کار شبانه گماشته نشود».

و در مجموع می توان گفت که اگر حقوق کار ایران را با حقوق کار افغانستان و با در نظر داشت مقاله نامه شماره ۱۸۲ سازمان بین المللی کار در نظر بگیریم، حقوق کار ایران با مقاله نامه یاد شده مطابقت بیشتر داشته و دارای ضمانت اجراهای زیادی بوده است. و از وضعیت بسیار خوبی نسبت به حقوق کار افغانستان برخوردار است.

بنابر شرایط حاکم در افغانستان می توان پیشنهاد های زیر را ارائه داد:

- ۱- باز سازی اقتصاد برای افزایش سطح زندگی خانواده های فقیر، تأمین خدمات رفاهی همچون تغذیه و مراقبت های بهداشتی و غیره.
 - ۲- بهبود و رشد امکانات آموزشی.
 - ۳- مبارزه با پدیده کار کودک و جلوگیری از استخدام کودکان در کارهای خطرناک.
 - ۴- محو فقر در هر سطحی که باشد.
 - ۵- تصویب قوانین و مقررات کارآمد برای منع و محو کار کودک.
- پیشنهاد دیگر اینکه؛ موازین بین المللی کار باید حقوق بنیادین کار را به نحوی فراگیر، عادلانه و منصفانه بر پایه برابر میان کشورها در نظر بگیرد و برای جایگاه همه کشورها به ویژه فرهنگ ناب اسلامی اهمیت قایل شده و ارزش های فرهنگ و تمدن اسلام را زیرپا نگذارد، تا فرمایشات موازین مذکور به واکنش منفی از سوی کشورهای اسلامی که برای فرهنگ و تمدن ناب و مقدس اسلام ارزش قایل هستند مواجه نگردد. و همچنین لازم است تصمیمات و اقدامات موازین بین المللی کار در عمل پیاده شود.

منابع

- ابدی، سعیدرضا (۱۳۸۹). *مسئولیت دولت نسبت به تحقق حقوق بنیادین کار در ایران*. مجله تحقیقات حقوقی. شماره ۳: صص ۳۷۸-۳۴۱.
- استوارسنگری، کورش. (۱۴۰۰). *مقدمه حقوق کار*. تهران، نشر میزان.
- انصاری، باقر (۱۳۹۶). *اسناد بین المللی حقوق بشر: مجموعه کامل اسناد جهانی از ۱۹۲۴ تا ۲۰۱۵*. جلد سوم. تهران، نشر خرسندی.
- برونستین، آرتورو. (۱۳۹۳). *حقوق بین الملل و تطبیقی کار*. سعیدرضا ابدی؛ اصلی عباسی، تهران، انتشارات دراک.
- بزرگمهر، رویا. (۱۳۹۹). *سیر تحول نظام حقوق کار کودکان در ایالات متحده آمریکا در پرتو استانداردهای سازمان بین-المللی کار*. به راهنمایی: مهناز بیات کمیتکی، دانشگاه شهید بهشتی، کارشناسی ارشد حقوق عمومی.
- بهمینی قاجار، محمد علی (۱۳۸۹). *حقوق کار ایران و موازین حقوق بنیادی کار*. نشریه اطلاعات سیاسی-اقتصادی. شماره ۲۷۹ و ۲۸۰: صص ۱۴۱-۱۲۴.
- پورجعفر، آزادی (۱۳۸۹). *سازمان بین المللی کار*. تهران، انتشارات مجد.
- تلاش، میرحسین (۱۳۹۶). *حقوق کار*. کابل، انتشارات سعید.
- حسینی، سید سجاد (۱۳۹۴). *حقوق بنیادین کار در نظام حقوقی ایران*. به راهنمایی: محمد هادی کاویانی، دانشگاه تهران، کارشناسی ارشد رشته حقوق عمومی.
- خوش کار، علی رضا؛ عباسی، محمد رضا (۱۳۹۳). *مقاله نامه های بنیادین*. تهران، انتشارات یادداشت.
- دهقانی، بهار (۱۴۰۱). *تحلیل اسناد حقوقی بین المللی و اقدامات ملی در راستای ممنوعیت کار کودک و مسئولیت دولت ها در قبال تحقق آن*. به راهنمایی: عبدالکریم شاحیدر، دانشگاه پیام نور واحد دزقول، کارشناسی ارشد رشته حقوق.

- رحمانی، زهره (۱۳۹۹). **تأمین اصول و حقوق بنیادین کار**. مجله پژوهش های حقوقی. دوره ۴۲: صص ۳۱-۵۷.
- رستمی، ولی؛ سعیدی پلمی، مرتضی (۱۳۹۶). **حقوق بنیادین کار در مقاله نامه های سازمان بین المللی کار و نظام حقوقی ایران**. ماهنامه اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی کار و جامعه. شماره ۲۱۳: صص ۴۰-۲۶.
- رنجبری، ابوالفضل (۱۳۹۷). **حقوق کار**. جلد اول. تبریز، آیدین.
- سازمان بین المللی کار. (۱۳۸۹). **شاخص های کار شایسته**. طاهره رضانی؛ الهام امیری؛ سیدناصر حسینی؛ جواد محدث، تهران، مؤسسه کار و تأمین اجتماعی.
- سلطانی، نعمت الله (۱۳۹۸). **حقوق کار افغانستان**. کابل، انتشارات مقصودی.
- سوپو، آلن. (۱۳۹۰). **حقوق کار**. حسین مرادزاده؛ زهرا السادات زاده؛ شهربابکی، تهران، مؤسسه مطالعات و پژوهش های حقوقی شهر دانش.
- شفق، عبدالخالق. (۱۴۰). **حقوق کودک در قوانین افغانستان و کنوانسیون حقوق کودک**. فصلنامه پژوهش های حقوق تطبیقی عدل و انصاف، سال چهارم، شماره ۱۴: صص ۳۲-۵۱.
- عبادی، شیرین. (۱۳۹۲). **حقوق کودک / نگاهی به مسائل حقوقی کودکان در ایران**. تهران، روشنگران و مطالعات زنان.
- عابدی، مینا. (۱۳۸۴). **کار کودک**. مجله کار و جامعه، شماره ۶۵: ۱۲۲-۱۱۵.
- عراقی، عزت الله؛ رنجبریان، امیرحسین (۱۳۹۵). **تحول حقوق بین المللی کار**. تهران، مؤسسه کار و تأمین اجتماعی.
- محمد رضا سپهری و همکاران (۱۳۹۲). **مقاله نامه های بین المللی کار**. تهران، مؤسسه کار و تأمین اجتماعی.
- مدحی، علی (۱۳۹۵). **حقوق کار (دوره مقدماتی)**. تهران، کتاب آوا.
- نامدار پوربنگر، مصطفی (۱۴۰۱). **حقوق کار**. تهران، مؤسسه مطالعات و پژوهش های حقوقی شهر دانش.
- ویژه، محمد رضا؛ رضایی، آزاد (۱۴۰۱). **تحلیل سیاست های اشتغال در ایران در پرتو حق های بنیادین کار**. فصلنامه حقوق اداری. ۹(۳۰): ۲۱۲-۱۹۰.
- یادگاری، حنا. (۱۴۰۰). **کودک و آگاهی از حقوق اجتماعی (مطالعه ای در میان کودکان کار در مناطق شمال غرب تهران)**. به راهنمایی: سعید وصالی، دانشگاه علامه طباطبائی، کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی.
- ILO Declaration on fundamental principles and rights at work and its follow-up (produced by the publication unit (PRODOC) of the ILO) 2022.
- ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at work, 1998.
- Jone K. Aparecido (2014). 'the fundamental convention on. 87 of the
- Kolben, K, "labor rights as human rights" Virginia Journal of International labor VOL. 50:2. 2010.
- Minimum Age Convention, no. 138, 1973.
- Worst Forms of Child Labor Convention, no. 182, 1999.

Prohibition of child labor in the framework of Convention No.182 of the International Labor Organization and Labor Rights of Afghanistan and Iran.

Abdul Latif Amiri¹, Rooh Allah Rahimi², Ali Faqih Habibi³

Abstract

This article is done with a descriptive – analytical method and by studying convention 182 of the international labor organization and the laws of Iran and Afghanistan and with the aim of stating the prohibition of child labor in the above documents in order to answer the question that the prohibition of child labor in convention 182 and the rights how can the work of Afghanistan and Iran be explained? The findings and main hypothesis of the research indicate that the international labor organization in convention 182 includes examples of the worst forms of child labor such as: forced employment of children in armed conflicts, use of children for prostitution, making obscene images, enslaving children, selling and trafficking. They, the production and trafficking of drugs by children and their employment. The subject of child labor is in principles 49 and 43 to 46 of the constitution, articles 13, 31, 120 and 121 of the Afghanistan labor law, and in principles 3, 21, 29, 30 and 43 of the constitution and articles 79 to 84 and articles 6, 172 and 176 of Iran's labor laws have also been emphasized. Despite the passage of many laws, both countries are still dealing with the problem of child labor, but this challenge is more visible in Afghanistan due to the wars and economic crisis and the lack of more coherent laws, and many children are engaged in child labor at a very young age.

Keywords : Child labor ;worst forms of child labor; convention 182; Afghanistan labor rights; Iran labor rights; prohibition of child labor.

¹ PhD student in Public Law, Department of Law, South Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

² Department of Law, South Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran (corresponding author)
raimi.mehr48@yahoo.com

³ Department of Law, South Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran